

Máriás József

Monodramák lépcsőin

Divatba jött a műfaj – alkotók és előadóművészek sora választja az önkifejezés, az irodalmi és színházi megjelenítés eszközeül. De mi is a monodráma? Egyszemélyes színmű, amelyben a hősnek önmagával kell megküzdenie, énjének konfliktusban álló „rétegeit” kell szembesítenie, az előtte álló választási lehetőségeket mérlegelnie. Közhely, hogy önmagunkat legyőzni a legnehezebb. Hisz ebben a belső párbeszédben a kérdés és a felelet is a miénk, az állítás és a cáfolat egyaránt bennünk vívja harcát. Gondolati sűrűttség, művészi megformálás tekintetében hihetetlen próbatétel elé állítja a szerzőt s a színészt is. A külvilág itt csak áttételesen van jelen, a színpadkép is a lehető legegyszerűbb eszközöket veszi igénybe: hangeffektusokkal, zenei aláfestéssel, „vendégszövegekkel” – azok is az övéi – viszi előbbre a „cselekményt”, tölti ki az idő és térbeli váltások perceit, teremt hangulatot, idézi elénk azt a miliőt, amelyben a hős küzd – önmagában, önmagával. A monodráma író és színész számára is a művészi megmérettetés magasiskolája.

Büki Attila sokoldalú alkotó. Bár elsősorban költőként ismerjük, képzőművészként is megérdemelt hírnévre tett szert, a drámai műfajban is megmérette magát. Bizonyosság rá a *Sára holdja* (2007) című kötet; a *Határfa* (1998) című verses drámája, a *Hany Istók* (2007) című mesejátéka.

Drámakötetének megjelenését egyöntetű elismerés fogadta. Az *Utószót* író Cs. Var-

ga István a színművek lényegi vonásaira mutat rá: „Büki darabjaiban érezhető, hogy a figurák zömének nincs tiszta jelleme, vagy éppen változóak az egyes szituációkban, úgy hajladoznak, mint a nádszál. Nincsenek eszményeik, »kapaszzkodási« pontjaik. Nem ismerik a dolgok valódi értékét, azt, amit érnek, és azt sem, amit jelentenek. Kítapintható a múlt, a szocialista társadalom örökségének továbbélése és jelenünk számos kiútkeresése, kísérlete, miközben a hatalmi manipulációk, pártoskodások, kisemberek közösség nélküli lázadással zajlanak...” Miben látja ennek az okait? A gyökértelenségben, a krónikus szeretethiányban, a globalizáció okozta elszemélytelenedésben, fásultságban, a társadalomban eluralkodó agresszióban. Bertha Zoltán a színművek önmagukon túlmutató kontextusára – háttérére, generációjára – vet fényt: „Büki Attila drámáinak világa szervesen kapcsolódik a lélektani, társadalmi színműírás finom valóságmegjelenítő áramlataihoz, a tradicionális lélekelemző és helyzetértelmező realizmus, illetve a modern – mert jelképies, példázatos jelentéssugallatokkal egyre bősegebben töltkező – pszichológiai realizmus jól ismert vonásaihoz, mintáihoz. A jellegzetes családi, szociális, morális konfliktusformákat és korszakjelző emberi sorstragédiákat kibontakoztató szituációs és karakterábrázolás olyan típusát teremtve meg, amely napjainkban egyre inkább – holott valóságos időkben igencsak

elévülhetetlenül – szükséges, és aktuális az ilyenfajta önismeret-gazdagító drámai létdiagnózisok feladatvállalása.” A hősök meghasonlásának okait a lelki–erkölcsi szétesésben, az önsorsrontó tépelődésben, a támasztalan, kozmikus egyedüllétben, a felfordult és elviselhetetlenül igazságtalanná, élhetetlenné pokoliasodott világkörnyezet totális válságában, romlás–folyamatokban, a kapaszkodási pontok hiányában jelöli meg. Erdei Sándor az írói üzenet tengelyébe az önmagunkkal, a valósággal való szembenézést, életünk esendőségét helyezi. Ehhez igazodnak, ebből fakadnak Büki Attila drámáinak sajátos művészeti eszközei is: „Csonkaélethez, amputált, transzplantált lelkiségű embereket mutat meg, s ezért redukciós nyelvet használ az író: nagy szerepük van ugyanis a szövegében az elhallgatásoknak, a sejtetéseknek, a szüneteknek. Csonka verbalizmus jellemzi a drámák nyelvi szövetét, színpadra vitelkor e beteg világok megjelenítésekor ezért juthat nagy szerepe a metakommunikációnak. Totális verbalizmus helyett »tépett« színházi nyelv, szaggatott öltözetű szcenika – effajta eszközkészlettel lehet leginkább visszaadni a Büki Attila-i drámvilágot.” Kovács József László is azt hangsúlyozza, hogy e kötetében „Büki Attila láttelelet készített a minket körülvevő valóságról. (...) Drámáival arra figyelmeztet, hogy legyenek vállalható eszményeink. A belülről vezényelt törvényt mindenkinek magának kell önmagában kiformálnia. Élni csak aszerint lehet(ne)!” E drámák hőseinek válsághelyezetei lezülléshez, személyiségük felbomlásához vezetnek, előttük/mögöttük felégették a pallót, amely az értelmes lét felé el- vagy visszavezethetné őket. Sorsuk megrázó volta válthat ki a nézőben/olvasóban katarzist, intést: innen tovább már nem vezet út csak a megsemmisülés, az önpusztítás irányába.

Büki Attila most megjelent kötete az előbbivel szögesen ellentétes irányból közelíti s valósítja meg az írói szándékot, a gyarlóság helyett az erény kerül reflektorfénybe, az árnyék helyett a fény övezi hőseit. Pedig a drámai helyzet ugyanaz: az utószóíró, Kelényi István szerint „az áthallások révén, napjaink problémáiról és közéleti visszasságainkról is »tudósít«.” A monodrámák hősei – Felsőbüki Nagy Pál, Joseph Haydn, Brunszvik Teréz, Sass Flóra és Balázs Dénes – egymástól eltérő korokban, különböző társadalmi közegekben éltek. Közös vonásuk – amely valójában összeköti őket – a felelős életszemlélet, a kitűzött céllal való azonosulás, közösségi elkötelezettség, az értelmes cselekedet. Mily messze vannak az előző kötetben olvasható monodrámák – *Mindenki elmehet* – hőse, Nemes Alajos kisiklott sorsától, kiúttalan életszemléletétől!

„*A legderekabbar ember*” című monodrámája a reformkor neves közéleti személyisége, Felsőbüki Nagy Pál személyiségét idézi elénk. Élete alkonyán tekint vissza a megtett útra, közéleti küzdelmeire. A reformkor kimagasló alakja, országgyűlési képviselő, kiváló szónok, aki nagyhatású felszólalásaival „képes volt az elhidegült lelkeket nemzetünkért felforrósítani”. Széchenyi István és Wesselényi Ferenc, Kossuth Lajos és Deák Ferenc, Batthyány Lajos és Festetics György kor- és harcostársa a nemzeti megújulásért vívott küzdelemben. Pályája kezdetén felismeri: „ha az ember akar valamit, ami elüt a megszokottól, többnyire kiváltja az emberek ellenkezését”. A színmű ezt a konfliktust bontja ki: közte és a haladást gátló erők között. A mély gondolatiságot hordozó sorokban ott olvashatjuk az önmagáról rajzolt portrét: „van önbecsülésem, annak köszönhetem, hogy nem ragadnak magukkal a kicsinyesek, az álszentek. Mindig is azokat szerettem, akikben él a nemeslelkűség,

lovagiasság, tudnak önzetlenül élni, s ha kell, a nemzetért bőkezűnek lenni.” E nemes erények, tulajdonságok az ő korában sem ígértek fényes karriert, ellenkezőleg: ellenállást, gáncsoskodást, áskálódást. Kik álltak a túlsó parton? Az állóvízben sütkérezők, a puhány talpnyalók, fajtája önelégültjei, a bécsi udvar bizalmatlansága... Tetézi mindezt, hogy magánélete is rendezetlen marad. Hite öregkorában is – „a földnek már csak árnyamat mutatja a nap fénye” – töretlen marad: „nincs olyan ember, se hatalom, mely megvásárolhatná lelkemet”. Személyében – akit Széchenyi István „a legderekből ember”-nek nevezett – az erkölcsi példamutatás, az eszményeihez való hűség drámája nyer színpadi megfogalmazást.

Az *elhivatott* című dráma főhőse – Brunsvik Teréz – az előbbi dráma hőségétől eltérő úton haladva kívánja társadalomjobbító szándékát megvalósítani: „a mindent magával ragadó áradatban nincs más gát, csak a nevelés”. Előtte ott a családi példa, édesapja diétai kezdeményezése: a magyar anyanyelvű, nemzeti szellemű nőnevelésről, állami leányiskolák szervezéséről szóló tervezet. Elfogadták, de a megvalósítás hamvába hullt. Ezt a fonalat akarja fölvenni, tovább szőni. De nem csupán a terveit elutasító társadalommal kel megküzdenie, hanem anyja ellenállásával is. Teréz gyötrő kérdések kínozzák: „Létezhetünk-e a társadalom javára, ha nem élünk tiszta lelkiismerettel? Nem válik-e lehetlenné az élet az erkölcsi törvények nélkül? Miért nem különböztetjük meg az igazat a hamistól, a jót a rossztól, az erényt a bűntől?” Akit ilyen gondolatok foglalkoztatnak, attól mi sem áll messzebb, mint belenyugodni kora megcsontosodott női sorsképletébe – jól férjhez menni, egy ráerőltetett házasságba zuhanni. Ő a maga útján akar járni, s azt az utat az intézményes gyermeknevelésben, kisdedovók létrehozásá-

ban találja meg. „Lehetek-e lassú vizek helyett tengeráramlás?” – teszi fel magának a kérdést, hisz tudja, mily ellenállásba ütközik. Mi ad erőt hozzá? Az elszántság. Unokahúga, Teleki Blanka egy új nőideál képét vetíti elé: „másokért élni, másoknak használni”. Kora modern pedagógiai eszméinek ismeretében fogalmazódik meg Terézben a felismerés: „nevelés teszi az embert, s az ember a hazát!” Küzdelme megéreleli gyümölcsét: Budán megnyílik az első kisdedovó. Az idős asszonyban korát meghaladó célok fogannak: „senki se pusztuljon el a tudatlanság és alávalóság mocsarában”. A dráma zárójelenete – Teréz imája – egy önátadó, megszentelt élet foglalata.

A *Hercegi szolgálta* Joseph Haydn életéből idézi azokat az éveket, amelyeket Esterházy Pál, majd Esterházy Miklós alkalmazásában másod-, később első karmesterként, komponistaként tölt. A szerződés feltételei ugyan megalázóak, röghöz kötik, tehetségének kisajátítását jelentik. El kell fogadnia, hisz annak, aki oly alulról jött, tehetsége kibontakoztatásához más lehetősége nem adatott. De ő, akit Isten is komponistának teremtett, lelke derűs napjaiban felülemelkedik a kötöttségeken, felismeri, hogy „a világban sokféle érték van, ami az embert szolgálhatja”. Ő zenével szolgálta. Szimfóniáival, amelyek belső szabályait, a hangzást, a harmóniát maga teremtette meg, valójában szabad lett.

A *Székelgyőldi hajnalcsillag* története történelmünk tragikus eseményének felidézésével indul: a magyar szabadságharc idején mór szabadcsapatok támadnak meg és tömegesen koncolják fel Nagyenyed, Abrudbánya, Zalatna és környéke magyarságát. A dráma főhősét – Sass Flóra – román dajkája bújtatja, és menti meg, majd egy örmény család gondjaira bízta, velük török földre menekül. A Duna partján játszadó gyereket rabszolga-kereske-

dők rabolják el. Évek múlva egy angol úr váltja ki a fogságból. Magával viszi a Nílus forrásvidékének a felderítésére, később Angliába, ahol feleségül veszi. A szép történet – egy újabb afrikai úttal – drámai cselekményszála epikus jelleget nyer, a hitvestársi hűség és kitartás példázatává szelídjül. Olvasatunkban ott van még egy cselekményszál: a magyar lányt megmentő román dajka, a nevelését föl vállaló örmény család, a rabszolgaságból őt kiváltó angol lord – akik az emberség szép példázatát testesítik meg egy olyan világban, olyan korban, amikor/ahol a gyűlölség vált mindennapivá.

Balázs Dénes – *A föld szerelmese* főhőse – „csak azért is” kitartása a huszadik századi tudós sorsát példázza. Édesanyja intése – kórok közt nehéz pálmának lenni – ellenében, koldusszegényen is útra kel Ázsia, Afrika, Észak- és Dél-Amerika barlangjainak kutatására, tanulmányozására. Egyszemélyes vállalkozásaiból hazahozott tárgyakból álmodja meg múzeumát – ha nincs hol, akkor saját lakásában. Küzdelme nem kevésbé heroikus, a drámai hősök szenvedélye fűti. A hivatásszeretet, az elhivatott tudós konok kitartása,

áldozatkészsége, megszállottsága. Álma megvalósul: Érden, a Magyar Földrajzi Múzeumban otthonra lelnek a nagy elődök, híres utazók, felfedezők hagyatékának tárgyai.

Ha e drámákat összefűző közös vonást keresnénk Büki Attila kötetében, azt egyetlen szóban fejezhetnénk ki: elkötelezettség – a köz és embertársaink javára, a nemzet, a haza szolgálatára. Hősei közös erkölcsi eszménye a hűség és kitartás elhatárolásaik mellett az akaraterő, amely lassú víz helyett tengeráramlássá válik. Teréz szavaival, mindannyian elmondhatják magukról: „én arra vagyok hivatva, hogy szolgáljak” – ki-ki a maga helyén, a maga lehetőségei szerint, a maga korában. Ez az ő üzenetük az olvasók, embertársaik számára.

A szerző *Folyam* című drámájában szereplő képzőművész, Imre, így vélekedik: „Egy-egy mű annyiféle olvasatot tartalmaz, amennyit a befogadó kihall belőle, illetve beleérez. Eredendően minden alkotás nyitott műként viselkedik: csak akkor ismerhető el létjogosultsága s minősíthető valódi művészi teljesítménynek, ha megszólít, ha párbeszédre késztet.” E készítés szülte a recenzens fenti sorait is.

(Büki Attila: *Századok lépcsőin. Monodramák. Syllabux Könyvkiadó, Budapest, 2012*)